

Bòsnia i Croàcia: l'herència de guerra

Després dels anys de guerra els governs de Sarajevo i de Zagreb han començat a tancar el balanç del patrimoni cultural malmès o destruït pel conflicte. Els bosnians, no obstant, se n'han endut sens dubte la pitjor part.

JORDI ALZAMORA

A qualsevol reunió internacional que acudeix el ministre bosnià de Cultura, Educació i Esports, el professor Fahrudin Rizoanbegovic, acaba confessant tard o d'hora això mateix, que no sap quant costarà restaurar o reconstruir el patrimoni cultural del seu país. “Molts, molts diners”, diu amb un somriure incansable quan li'n demanen el cost exacte.

El seu col·lega croat, Bozo Biskupic, ho sap en canvi molt millor. Potser per la influència germànica, aquesta obsessió per l'ordre i la minuciositat que permet als responsables polítics d'aquesta república d'esgranar les xifres amb fredor i la cara ben alta, com si en donessin la culpa a l'interlocutor que ve de l'Europa rica i confortable. El cost total, avaluat en un estudi enllestit fa poc més de sis setmanes, l'estimen en 4.407 milions de marcs alemanys, uns 32 mil milions de pessetes.

Representants de tots dos països van poder anunciar aquestes xifres a l'opinió pública internacional els dies 30 i 31 de

maig en una conferència sobre patrimoni cultural, organitzada pel Consell d'Europa a Hèlsinki. Més d'una trentena de ministres europeus van poder sentir les demandes de suport econòmic, públic o privat, humà o material, per a reconstruir l'herència cultural d'aquests dos països. Després, al final de la reunió, es va emetre un comunicat dient que prenen nota de les queixes, es felicitaven ells mateixos per l'obertura del procés de pau a Dayton que havia posat fi a la guerra a l'ex-Iugoslàvia, i prometien de crear un comitè científic que posés en marxa un pla d'acció a Bòsnia-Hercegovina (a Croàcia ja funciona des de l'any passat).

Al final de la lectura del comunicat els ministres es van aplaudir els uns als altres, inclòs el bosnià, però el croat va romandre sorrut. No és estrany, si tenim en compte que no s'havia parlat de diners, ni de mesures concretes, llevat de la promesa de tornar a enviar experts sobre el terreny els mesos vinents.

Un dels que té més números per a anar-hi és el senador del Partit Popular José Luís López Henares, membre de l'Assemblea del Consell d'Europa, una institució que en tot l'any passat va

Una imatge de Mostar, amb les restes del seu

enviar tres missions d'experts a Bòsnia-Hercegovina perquè avaluessin els danys infligits al patrimoni cultural i històric d'aquest país.

—La pròxima missió era prevista per al mes de juliol a Sarajevo, però no hi vam poder anar perquè no ens havien convidat —confessa el senyor López Henares.

—Per què?

—Em sembla que els afers culturals a Sarajevo no van gaire ben organitzats en

aquest moment. Tenen tot d'altres coses de què preocupar-se —comenta diplomàticament.

Armes o cultura. Set mesos després d'haver-se acabat el conflicte dels Balcans, amb més de 200.000 morts al darrere i el 49% del territori nacional en mans de l'enemic, la república de Bòsnia i Hercegovina continua oferint una imatge de perdedora, fins i tot a l'hora de demanar ajuda. El final de la guerra

ha representat també el començament de la independència real per a aquest país devastat i sotmès a una fortíssima pressió perquè es mantingui en el paper de parent pobre en una regió de pobres. El futur de Bòsnia, ara com ara, és un fràgil nadó en mans dels Estats Units i de les tropes de l'OTAN.

I tammateix, el seu passat existeix. I malgrat tot el seu aire d'improvisació, el govern de Sarajevo ja ha començat a organitzar-se per demanar que l'ajudin

pont vell en primer terme. Aquesta bella ciutat, capital d'Hercegovina, fou una de les més castigades durant el conflicte.

La Biblioteca de Sarajevo fou un dels símbols de la tragèdia del poble bosnià. Les dificultats pressupostàries amenaçaven de convertir l'edifici en un monument permanent de record de la barbàrie.

a reconstruir-lo. A Hèlsinki el ministre Rizoanbegovic va posar damunt la taula un total de cinc projectes que requereixen inqüestionablement ajut exterior, i que podrien començar demà mateix, si arribessin els diners. El pont vell de Mostar, destruït al 1992 després de resistir quatre segles d'invasions i guerres; el centre històric de Sarajevo; la mesquita de Banja Luka, obra mestra de l'arquitectura otomana; el monestir ortodox de Zitomislici, i la reconstrucció del poble històric de Stolac, a uns cinquanta quilòmetres al sud de Mostar.

La diversitat dels cinc projectes té un objectiu clar: marcar l'inici de la reconstrucció de Bòsnia-Hercegovina com a país multicultural i multiètnic. El professor Rizoanbegovic, que abans d'esdevenir ministre feia classes de literatura comparada a la Universitat de Sarajevo, reconeix que li va ser difícil d'escollir entre l'ampli ventall de monuments i edificis històrics destruïts durant la guerra. "Tots són molt importants, perquè el meu país era un país simple i complicat al mateix temps", afirma.

Un dels projectes que ha hagut de deixar al calaix és la reconstrucció de la seva estimada biblioteca de Sarajevo, els tres milions de llibres de la qual foren destruïts completament al començament del conflicte. L'edifici aviat va esdevenir un símbol de la resistència

JORDI ZAMORA (Barcelona, 1969) "L'origen d'aquest article va ser doble; per una banda un períple per l'ex-Iugoslàvia en guerra que vaig tenir la sort de fer per a la ràdio BBC en espanyol, allà per l'any 1993. Des de Zagreb fins a Belgrad, passant per Sarajevo, deu dies de periodisme com un somni. Al cap de temps vaig poder cobrir una conferència a Hèlsinki sobre patrimoni cultural, i vaig poder accedir a un informe del Consell d'Europa sobre les conseqüències d'aquella bogeria col·lectiva. De tot plegat em va quedar una gran desconfiança del nacionalisme, de qualsevol bàndol, un dels grans mals europeus del segle XX juntament amb els totalitarismes. L'article va guanyar una menció especial en un concurs de periodisme cultural, un diploma que dec guardar en algun lloc."

de la capital bosniana al setge serbi. "Hi ha la proposta de deixar-lo tal com està, protegint-lo només de la degradació, perquè quedi com un símbol per a tota la humanitat", afirma el ministre bosnià.

El culturicidi bosnià. La meticulositat amb què les tropes s'han dedicat a eliminar tot vestigi de l'ètnia enemiga és l'aspecte que més ha impressionat els experts estrangers que han viatjat per la regió. Segons l'informe de la darrera missió del Consell d'Europa a Bòsnia, publicat a començament d'any, a la Krajina croata que durant més de dos anys va romandre en mans dels rebels serbis, 129 esglésies catòliques de les 161 que hi havia van ser destruïdes totalment. Els serbis les van arrencar de terra, literalment, sense deixar-hi ni una pedra. Al mateix temps, les esglésies ortodoxes foren buidades completament dels seus objectes, que ara se suposen en territori serbi a l'est de Bòsnia.

A l'hora d'escriure el seu propi informe, presentat a Hèlsinki, el govern bosnià va encunyar una expressió nova, "culturicidi", per designar aquesta ira sense fi contra el patrimoni cultural del país. La manca d'un inventari centralitzat dificulta encara més la recuperació, de les obres d'art espoliades, en certs casos, segons l'informe, per membres fins i tot d'organitzacions humanitàries.

"Els danys o la destrucció de les col·leccions per causa directa d'actes de guerra han estat sorprenentment febles", assegura l'informe independent del Consell d'Europa. "És a Mostar on les destrosses han estat més importants: la col·lecció arqueològica del Museu d'Hercegovina resta sepultada sota les runes (...) i, segons diversos testimonis, la totalitat de la col·lecció d'armes, de la col·lecció numismàtica i joies de la col·lecció etnogràfica han estat robades". A Sarajevo, quaranta icones, dos quadres de Hodler i manuscrits islàmics van desaparèixer del Museu d'Art.

El to neutre i sobri de l'informe no aconsegueix d'amagar l'emoció de certs detalls que il·lustren la dificultat amb què han topat els responsables d'aquests museus. "Els membres del personal del Zemajliski Muzej (Museu Nacional de Sarajevo) i del Museu d'Història estan convençuts que un dels seus col·legues dirigia els franc-tiradors del camp serbi

bosnià i pensen que aquesta és la raó per la qual cap d'ells no fou tocat, quan moltes altres persones van ser ferides o mortes a la rodalia del museu”.

L'informe del Consell d'Europa es va elaborar poques setmanes abans de signar els acords de Dayton. Durant tres anys, en el cas particular del Museu Nacional, els conservadors van haver de fer la feina sense aigua, gas ni electricitat, dormint a l'edifici, fins i tot a l'hivern, i reparant les teulades constantment perquè l'aigua o la neu no fes malbé les col·leccions. L'arribada dels experts europeus, l'octubre del 95, era la primera visita civil que rebien des del començament de la guerra.

En l'actualitat només hi ha dos museus a la ciutat de Sarajevo completament destruïts pel conflicte: el Museu dels XIV Jocs Olímpics d'Hivern i el Museu de l'Atemptat, que recorda el magnicidi del 1914 que va fer esclatar la Primera Guerra Mundial. A Mostar, en canvi, dels sis edificis que allotjaven el Museu d'Hercegovina, només en resten dos dempeus. A la resta de la república els petits museus i edificis

Les xifres del desastre

Bòsnia-Hercegovina. 3.805 edificis destruïts o danyats per les bombes d'un total de 3.991 (95%); d'aquests, 1.465 són edificis de caràcter religiós.

Més de 1.000 jaciments arqueològics saquejats. 300 nuclis històrics de ciutats bosnianes afectats.

Croàcia. Danys o destrucció total de 2.271 monuments (d'un total de 9.148). Superfície afectada: aproximadament, 1.500.000 m². 5.000 obres d'art evacuades urgentment per causa de la guerra; bona part d'elles en mal estat de conservació.

Cost total de la restauració: 4.407 milions de marcs alemanys, 32 mil milions de pessetes.

Nota: les xifres no inclouen alguns territoris encara en mans de les tropes sèrbies.

Fons: Institut de Protecció del Patrimoni Cultural, Històric i Natural de Bòsnia-Hercegovina (informe octubre del 1995). Agència Estatal de Protecció del Patrimoni Cultural i Natural de Croàcia (informe abril del 1996).

històrics locals han estat generalment respectats, però les col·leccions han restat seriosament afectades.

Segons l'estudi del govern bosnià, “els monjos d'alguns monestirs catòlics van retirar-ne secretament les obres

d'art més valuoses i només ells saben on són. Molts d'aquests monestirs foren cremats deliberadament com a part d'un sistema curosament planejat, particularment aquells que allotjaven valuoses col·leccions de llibres”.

la ciutat d'Igualada
felicita El Temps pel seu 30è aniversari

La destrucció de Bòsnia va ser generalitzada. Els edificis culturals també patiren la desfeta.

La calma croata. A Croàcia el nombre més gran de destrosses va ser al comtat de Neretva, la capital del qual, Dubrovnik, és Patrimoni de la Humanitat. Amb una ciutat considerada la perla de l'Adriàtica, que encara conserva les muralles de l'Edat Mitjana, els atacants serbis no van haver d'afanyar-se gaire per escollir: tota la ciutat és un museu, i hi ha 681 edificis destruïts o danyats pels bombardeigs, una bona xifra per a un botí de guerra.

La rèplica croata d'aquests atacs ha estat aparentment controlada, encara que després de l'operació militar "Storm", de l'agost del 95, que va acabar amb la reconquesta de la Krajina, la situació general del patrimoni serbi en aquesta regió és una incògnita. La darrera vegada que un expert europeu va visitar-la, Hans Christoph von Imhoff, va trobar policia croata vigilant algunes esglésies i monestirs ortodoxos, però en tots els casos les portes eren obertes, "aparentment sense que la policia ho sabés". Al monestir de Krka, totalment abandonat, dos porcs enormes eren els únics habitants de l'edifici.

"L'odi entre ètnies encara és molt gran, i en molts casos són els habitants mateixos dels pobles els qui han dut a terme el saqueig dels edificis i monu-

ments dels veïns", assegura José Luís López Henares. Un cop més, els Balcans com a frontera entre l'est i l'oest, com a cruïlla de tres religions, com a terra de sang i foc.

"I ara, què?" Què se'n fa, d'un museu que ja no té raó de ser? Com s'enfoca el passat i es revisa la història del país des del moment que ha adquirit la independència? Amb una situació geopolítica inestable, l'ex-Iugoslàvia torna a enfrontar-se amb una assignatura encara pendent després de segles de convivència: la responsabilitat.

La dispersió de la documentació i la propietat dels edificis i col·leccions d'art són ara com ara els principals problemes que enfronten els governs de Zagreb, Belgrad i Sarajevo després de la guerra. Un exemple: la Galeria de Retrats Internacionals de Tuzla, antigament anomenada Galeria de Retrats de Iugoslàvia, és en territori bosnià, però els seus béns eren de titularitat federal (iugoslava) abans de la guerra. Els seus arxius són a Belgrad.

A Mostar el museu regional d'Hercegovina és dividit en dos, com tota la ciutat, i les col·leccions resten en mans de les autoritats croata i musulmana. Les autoritats de Zagreb, per la seva banda,

conserven a la seva ciutat el Centre de Documentació de tots els museus de l'ex-Iugoslàvia, inclosos els de Sèrbia, Montenegro i Macedònia.

A Sarajevo, on quasi tots els museus es van fundar després de la Segona Guerra Mundial, els criteris museològics eren producte de la mitologia al voltant de la resistència partisana i dels "èxits" del règim comunista. Durant dècades el règim de Tito es va gastar grans quantitats de diners en exposicions i propaganda que han acabat superades per la història. Ara ha arribat l'hora dels canvis, però la sensació general, segons l'informe del Consell d'Europa, és de desconcert.

Un dels museus que no reprendrà mai més la seva forma original és el Museu de l'Atemptat, que commemora el magnicidi de l'estudiant nacionalista serbi, Gavrilo Princip, al 1914. Les autoritats bosnianes consideren que les seves exposicions són massa pro-sèrbies.

Un altre centre a la recerca de la identitat perduda és l'antic Museu de la Revolució. Segons l'informe del Consell d'Europa, els seus responsables consideren la midea de convertir-lo en el nou Museu d'Història de Bòsnia-Hercegovina, traçant els orígens del país amb l'arribada dels eslaus a la regió, fa més de mil anys. Quan va començar tot.